

86

ՄԱՏ. Հ.Յ.Գ.ՆԻՐ. ԿԵԳՐ. ԿՈՄԻՏԵԻ — ԹԻԻ 1

Լ Է Ո Ն Պ Լ Ո Ւ Մ

ՊՈԼՅԵՏԻԻԶՄԸ

ԵՒ

ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայերէնի վերածնեց Լ. Զ.

Փ Ա Ր Ի Զ

1930

Handwritten text in the bottom right corner, possibly a signature or initials, including the characters "M.", "KTO", and "KTO".

ՀՐԱՏ. Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ — ԹԻԻ 1

Լ Է Ո Ն Պ Լ Ո Ւ Մ

ՊՈԼՇԵՒԻԶՄԸ

ԵՒ

ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայերէնի վերածննդ Լ. 2.

Փ Ա Ր Ի Ջ

1930

1914. ...

...

...

...

...

...

Printed in France

*
*
*

Թարգմանելով Ֆրանսայի ընկերվարական
կուսակցութեան պետ և նոյն կուսակցութեան օր-
կան Populaire ի խմբագրապետ Լէոն Պլումի
ներկայ դրքովը, կը կարծենք բաւարար
լուսարանութիւն տուած ըլլալ այն հիմնական ըս-
կզբունքի և դործելակերպի տարբերութեանց մա-
սին, զորս ունին պոլլեիզմն ու ընկերվարութիւնը :
Մեր ընկերները - և առ հասարակ հայ ընթերցող
հասարակութիւնը - կրնան մեծապէս օգտուիլ
Ֆրանսացի խորադատ և հեղինակաւոր ընկերվա-
րականին միտքերէն և անոնցմէ շատերը ընդլայ-
նելով կրնան դասախօսութեան նիւթ ևս դարձնել :

ԹԱՐԳՄԱՆՈՂ

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

1877

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՁ Ի՞ՆՁ

ՄՆԱՑԱԾ Է ԻՐԻՆԻ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ

Պուլշեիզմը բաժնուած է ընկերվարութենէն, ինչպէս կարգ մը ազանդներ՝ կրօնքներէն, նոր կրօնք կաղմելու համար: Իր հիմնադիրները և տեսարանները, երկար տարիներ պատկանած էին Միջագոյսին ընկերվարութեան: Ձրանսայի մէջ, Թուռի հերձուածէն յետոյ, համայնավարութեան գլուխն անցնողները, երկար ատեն մեր շարքերուն մէջ և մեր դրօշակին տակ պայքարած էին: Մեր վիճարանութիւններու ընթացքին, անոնցմէ շատերը նոյնիսկ կը մերժէին նոր վարդապետութիւն մը տարածելու ամբաստանութիւնը և իրենք զիրենք կը հռչակէին մեր կուսակցութեան աւանդական ուղղութեան պաշտպանները:

Կը կարծեմ որ այսօր նոյն լեզուն չեն գործածեր անոնք: Բայց որոշ է որ պուլշեիզմը ընկերվարութենէն ծագում առած է, կա՛մ հակադրեցութեամբ կամ հակաճառութեամբ:

Այս պայմաններուն մէջ, անխուսափելի էր որ երկու վարդապետութիւնները, հակառակ իրենց զարգացման զարտուղութեան, ունենային հասարակաց հիմքեր, զորս անհրաժեշտ է ամէնէն առաջ պարկեշտօրէն մէջտեղ դնել:

Ամէնէն առաջ, համայնավարութիւնը ոչ մէկ նորութիւն բերած է, արդի ընկերութեան դէմ ընկերավարութեան կողմէ եղած քննադատութիւններուն մէջ: Ան նոյն մտածումն ունի ինչ որ մենք, դրամատիրական կարգերու անկապակցութիւններուն, ազատ մրցակցութենէն և արտադրութեան անիշխանութենէն առաջ եկած պարբերական տնտեսական տագնապներուն, աշխատաւորութեան շահագործման և հարստութիւններու անարդար բաշխումին մասին: Մտածումի այս նոյնութիւնն ալ պարզ անոր համար է որ, համայնավարութիւնը տեսակ մը մեր վարդապետութեան շրջագծին մէջ մնացած է:

Իր քննադատութիւնները, սակայն, մերինէն տարբեր շեշտ մը ունին: Անոնք մերինին պէս հաստատութիւններու դէմ ուղղուած չեն, այլ այդ հաստատութիւնները անձնաւորող անհատներուն դէմ: Անոնք չեն դիմեր, մեղի պէս, այն բարոյական սկզբունքներուն, զորս մարդկային խղճմտանքը կը պահանջէ և որ անտեսուած է ներկայ ընկերութեան կողմէ: Բայց իբրև տնտեսական երևոյթներու քննադատութիւն, անոնք ալ Մարքսի դասական վերլուծման վրայ հիմնուած են:

Համայնավարութիւնը մեղի պէս կ'ընդունի որ ներկայ շրջանը կը ներկայացնէ Մարքսի պարզաբանած նախայեղափոխական շրջանը: Այսինքն, բացորոշ է թ'է մեղի և թ'է անոնց համար որ, ներկայ իրաւական կարգերը, մասնաւորաբար

սեփականութեան ըմբռնումը չեն հաշտուիր արտադրութեան ձևերուն և պահանջներուն հետ, տեսակ մը խղում առաջ եկած է արտադրութեան օրէնքներուն և անկէ բխած իրաւական օրէնքներուն միջև, խղում՝ որ նախապէս գոյութիւն չունէր և որուն հետեանքով, սակայն, այսօրուան օրէնքները դարձած են իրերու բնական ընթացքը խանդարող արդելքներ, և հետեաբար դատապարտուած խորտակուելու:

Համայնավարութիւնը, մեղի պէս, կը մտածէ իր ընդհանուր դժերուն մէջ այն նոր իրաւակարգին վրայ, որ պիտի փոխարինէ այսօրուանը, վերահաստատելով խանդարուած հասարակչութիւնը: Ան կը յայտարարէ նոյնպէս որ սեփականատիրական ուժի փոփոխութիւնը անհրաժեշտօրէն միջազգային հանդամանք մը պիտի ունենայ և արդիւնքը պիտի ըլլայ աշխատաւորութեան միջազգային ճիգին:

Ահա ինչ որ կայ հասարակաց համայնավարութեան և ընկերավարութեան միջև: Բայց, Մարքսի պատմական մատչելի լիզմը երբեք ճակատագրական հանդամանք մը չունի: Ապացուցանելով մէկտեղ որ ապագայ ընկերութեան սաղմերը արդէն կան արդի ընկերութեան մէջ, Մարքս երբեք վիճելի չէ դարձուցած այն իրողութիւնը թէ, մարդոց ազատ գործունէութիւնը բախտորոշ ազդեցութիւն մը պիտի ունենայ նոր կարգերու ծագման վայրկեանին, պայմաններուն և նոյնիսկ հնարա-

ւորութեան վրայ: ժողովուրդը, իր կարգին, բացառապատրէն յայտարարած է թէ, ոչ մէկ անհամաձայնութիւն չի կրնար գոյութիւն ունենալ, դրամատիրական կարգերու դատապարտութեան և անոր յաջորդող ընկերութեան ընդհանուր սկզբունքներուն շուրջ, միայն անհրաժեշտ է գիտնալ թէ ինչպէ՞ս, ի՞նչ պայմաններով և միջոցներով տեղի պիտի ունենայ փոխանցումը մէկ հասարակարգէն միւսը:

Հոս է որ խիստ կանխորէն երեան կուգայ համայնավարութեան և ընկերավարութեան տեսակէտներու հիմնական տարբերութիւնը: Եւ որովհետեւ այս փոխանցումն է որ ընկերային յեղափոխութիւն կը կոչենք, ուրիշն կրնանք ըսել թէ, մեզ իրարմէ անջատողը՝ յեղափոխութեան մասին մեր ունեցած ըմբռնումներն են: Պիտի հաստատենք որ, պոլշեիկներու ընկերային յեղափոխութեան ըմբռնումէն տրամաբանօրէն հանուած են, իշխանութեան տիրացման պոլշեիկեան տեսութիւնը, այդ կուսակցութեան ներքին կազմակերպութիւնը, նախայեղափոխական շրջանի անոր գործելակերպը, պատերազմի և խաղաղութեան հարցերու մէջ անոր բռնած դիրքը, ինչպէ՞ս նաև անոր յեղափոխական բարոյականն ու հոգեբանութիւնը:

Պէտք է հետեւաբար նախ քննել յեղափոխութեան դադարաբար:

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ԵՒ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Յեղափոխութեան դադարներն մէջ իսկ է ընկերավարութեան և համայնավարութեան տարբերութիւնը: Վէճին այս գետնին վրայ տեղափոխումը պոլշեիկներուն համար ալ ձեռնտու է, որովհետև անոնց հիմնական ամբաստանութիւնը մեզի հանդէպ այն է որ՝ յեղափոխական դատը լքելով, ժողովրդական և քաղքենի բարեկարգութիւններ կը պահանջենք:

Համայնավարներու սկզբնական հմայքը խկապէս կը բխի յեղափոխական կամքը մենաշնորհ դարձնելու իրենց յաւակնութենէն: Անոնց շարքերուն մէջ շատեր դացած են, պարզապէս համարելով զայն իբրև միակ յեղափոխական կազմակերպութիւնը: Յեղափոխութիւն բառին առթած խանդավառութիւնը՝ համայնավարները լաւագոյն չափով չահագործած են: Սակայն, միջազգային ընկերավարութիւնը երբեք չէ դադրած իր մէջ հաւատարմութեամբ և խստութեամբ պահելէ իր յեղափոխական տեսութիւնը: Ռուսական պոլշեիզմն է որ, դասական դարձած այս տեսութիւնը խանդարած է:

Ընկերային և քաղաքական երևոյթներուն մէջ, յեղափոխութիւն բառը այնպիսի յատակ փոփոխութիւն մը կը նշանակէ, որ նոր կարգերը ոչ մէկ ձևով շարունակական գիծ չունին որ սկսած ըլլայ հիներէն: Յեղափոխութեան գաղափարը, որոշ հոկասութիւն մը կը կազմէ Լայինիցի այն տեսութեան հետ, որուն համեմատ ընութիւնը երբեք ոստումներ չընեն, այլ աստիճանական և անզգայի փոփոխութիւններով կը յառաջանայ: Քաղաքական յեղափոխութիւն կ'ըլլայ, երբ որոշ պետական վարչաձևեր կը փոխուին բոլորովին նորերու. այսպէս՝ երբ միապետական վարչաձևի մը կը յաջորդէ հանրապետութիւնը: Ընկերային յեղափոխութիւն կ'ըլլայ, երբ որեւէ ընկերային վարչաձևի կը յաջորդէ բոլորովին տարբեր սկզբունքներու վրայ հիմնուած նոր վարչաձև մը: Մենք, ընկերավարականներս, որ կ'ուզենք դրամատիրական սեփականատիրութեան վարչաձևը փոխարինել հաւաքական սեփականատիրութեան վարչաձևով, յեղափոխականներ ենք ուրեմն, որովհետեւ այս նոր վարչաձևը պիտի փոխէ գրեթէ ամբողջովին մարդկային կեանքի նիւթական և բարոյական բոլոր պայմանները: Մարդը այլևս նոյն կենցաղը չպիտի ունենայ, ոչ նոյն օրէնքներով պիտի ապրի, և ոչ ալ քիչ մը պակաս կամ աւելի բարեխառնով, այլ բոլորովին տարբեր կեանք մը, ուր՝ կրթութիւնը, աշխատանքը, գուարճութեան ձևերը, իր հոգե-

կան և բարոյական բոլոր յարարերութիւնները պիտի հիմնուին նոր օրէնքներու վրայ: Արդի ընկերութենէն՝ ապագայ ընկերութիւնը կարելի չպիտի ըլլայ անցնիլ շարունակական փոփոխութիւններով, ինչպէս կարելի չէ կայսրութենէ մը հանրապետութեան անցնիլ:

Կայսրութիւն մը կրնայ իր հիմնարկութիւնները աստիճանաբար աւելի ազատական և աւելի ժողովրդական դարձնել: Բայց օր մը կուգայ, ուր հանրապետական սկզբունքը հաստատելու համար, պէտք պիտի ըլլայ կայսերական հիմնարկութիւններու սրտին, կառավարական սկզբունքին վրայ իսկ յարձակիլ.— ահա այդ օրն է որ Յեղափոխութիւնը կը կատարուի:

Սակայն, քաղաքական փոփոխութիւններու մէջ, երբ միայն պետական ձևը փոխելու հարց գոյութիւն ունի, իշխանութեան ամբողջական տիրացումը կը բաւէ յեղափոխութեան սկզբունքները կիրարկելու համար: Կայսրութիւնը երբ կ'իյնայ, երբ հանրապետութիւնը իշխանութեան դեկը կը ստանձնէ, յեղափոխութիւնը արդէն վերջացած է, եթէ նոր բմբոստութիւն չպատահի: Արդարև, քաղաքական յեղափոխութիւնները, իւրաքանչիւր քաղաքացիի անձնակամ կեանքի հիմը կազմող յարարերութիւնները չեն փոխեր, անոնք ազգի մը մակերեսը կը յուզեն կամ կը մաքրեն, բայց որևէ փոփոխութիւն չեն բերեր ընկերութեան հիմերուն և խորքին մէջ:

Ընկերային յեղափոխութիւնները, ըստ իրենց էութեան և ճիշտ ճակատակը քաղաքական յեղափոխութիւններուն, միայն ըմբոստութեամբ չեն յաջողի: Յեղափոխութիւնը կատարուած կ'ըլլայ, ոչ թէ անոր համար որ յեղափոխական կուսակցութիւն մը տիրացած է իշխանութեան և զայն կը կիրարկէ իր բոլոր իրաւունքներով, այլ այն ատեն միայն, երբ ընկերութեան կմախքը կը յաջողի կերպարանափոխել: Ընկերային յեղափոխութիւն կատարուած չըլլար, երբ այս կերպարանափոխութիւնը եղած չէ, այլ քաղաքական յեղափոխութիւն միայն: Այս երկու տեսակ յեղափոխութիւններուն շփոթութիւնը՝ աղբիւրն է շատ մը ճակատադրական սխալներու:

ՅԵՂԱՓՈՒՅՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԻՐԱՑՈՒՄԸ

Մենք, ընկերվարականներս, միշտ յայտարարած ենք որ ընկերային փոփոխութիւնը, այսինքն յեղափոխութիւնը, կարելի չէ, մինչև որ աշխատաւոր դասակարգը ձեռք չձգէ իշխանութիւնը ամբողջութեամբ: Յեղափոխութեան անհրաժեշտ պայմանը այն է որ՝ քաղաքական իշխանութիւնը աշխատաւոր դասակարգին ձեռքը անցնի, պարզ

անոր համար որ յեղափոխական ճիգով առաջ
եկած նոր ընկերութիւնը, իր էութեան մէջ, կը
տարբերի ներկայ ընկերութենէն:

Ոչ-աշխատաւորական կուսակցութիւնները,
որոնք կրնան մեղի աջակցել դրամատիրական կար-
գերու բարեփոխման գործին մէջ, պիտի ընկրկին
այն օրը՝ երբ նոր կարգերու հաստատումը տեղի
ունենայ, և կամ պիտի լուծուին ընկերավարութեան
մէջ: Ուրեմն, այս փոփոխութիւնը կամ յեղա-
փոխութիւնը կրնայ տեղի ունենալ միայն ու մի-
այն աշխատաւոր դասակարգին կողմէ և այն ալ
երբ քաղաքական իշխանութիւնը ամբողջութեամբ
իւր ձեռքն է:

Ուրեմն, առանց իշխանութեան տիրացման՝
չկայ յեղափոխութիւն: Պոլլեիկները սակայն
այս իշխանութեան տիրացման իրողութիւնը նկա-
տած են յեղափոխութիւնն իսկ: Քաղաքական ըմ-
բռնումով ճիշտ է այս. բայց ընկերային և տնտե-
սական ըմբռնումով՝ իշխանութեան տիրացումը,
յեղափոխական հնարաւորութիւններու դուռ կը
բանայ միայն, ո՛չ աւելի, ոչ պակաս: Առանց իշ-
խանութեան կարելի չէ յեղափոխութեան ձեռ-
նարկել, բայց իշխանութեան տէր դառնալը յե-
ղափոխութիւն ըրած ըլլալ չի նշանակեր: Այսպէս
է որ Ռուսիոյ մէջ ընկերային յեղափոխութիւն կա-
տարուած չէ, հակառակ անոր որ իշխանութիւնը
կը գտնուի աշխատաւոր դասակարգի միակ ներկա-
յայցուցիչը ըլլալու յաւակնութիւնն ունեցող կու-

սակցութեան մը ձեռքին մէջ: Յեղափոխութեան անհրաժեշտ պայմանը լրացած է, բայց ատիկա դեռ բաւարար չէ:

Եւ որովհետեւ պոլշեիզմը կը շփոթէ իշխանութիւնը ձեռք ձգելու իրողութիւնը՝ յեղափոխութեան հետ, այսինքն միջոցը նպատակին հետ, իր ամբողջ գործունէութիւնն ալ կ'ուղղէ իշխանութեան տիրանալու նպատակին, նկատի չառնելով ո՛չ ժամանակը, ո՛չ պարագաները և ոչ հետեանքները: Ասոր համար է նաև որ, այսօր իսկ Սովիէթներու ամբողջ ջանքը իշխանութիւնը պահելու կը ձգտի, լաւ գիտնալով հանդերձ որ չպիտի կրնան իրականացնել ընկերային փոփոխութիւններ: Քաղաքական յեղափոխութիւններու պատմութենէն թելադրուած, պոլշեիզմը իշխանութեան ստանձնումը կը նկատէ միակ և իսկական նպատակը, և կ'ըմբռնէ զայն միայն զէնքի ուժով և յաղթական ըմբոստութեամբ: Մինչդեռ, տնտեսական և ընկերային տեսակէտով, յեղափոխական կերպարանափոխութիւնները միայն արժէք ունին: Իշխանութեան ստանձնումի ձեռ շատ քիչ բան կ'արժէ:

Մարքս կանխատեսած է որ, օրինակ, Անգլիոյ մէջ, հաւաքական սեփականատիրութեան ուժիւր կարելի է հաստատել նոյնիսկ օրինական ճամբով, ընտրութիւններու մեծամասնութեան խաղով մը:

Հարցը՝ այս ենթադրութեան ճիշտ կամ սխալ ըլլալը չէ, բայց այն պահուն, երբ այս ձևով

Քրականանայ, չի դադարիր ընկերային յեղափոխութիւն ըլլալէ: Ժիւլ Կէտ զեղեցիկ կերպով կը բնորոշէ այս պարագան ըսելով. — «Յեղափոխութեան համար բոլոր միջոցները թոյլատրելի են, մէջն ըլլալով նաև օրինական միջոցները»: Ընդհակառակը, երեւակայեցէք իշխանութեան բացարձակ տիրացումը առանց հակակշռի, բո՛լոր հաստատութիւններու ջնջումն ու քանդումը, բայց եթէ իր յաղթանակէն և իշխանութենէն վերջ չկրնայ նոր ընկերութիւն ստեղծել յաղթական կուսակցութիւնը, այն ատեն առաջ կուգայ քաղաքական պատերազմը, սարսափի շրջան և բռնապետութիւն, ամէն բան վերջապէս, բայց ոչ յեղափոխութիւն:

ՅԵՂԱՓՈՒՍԱԿԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Պուշկինի մը՝ յեղափոխութեան իմաստը փոխելով, այսինքն կարծելով յեղափոխութիւն կատարած ըլլալ՝ իշխանութիւնը ձեռք ձգելով, առանց անտեսական հիմնական փոփոխութիւններ ստեղծելու, տրամաբանօրէն եղրակացուցած է որ՝ յեղափոխական դործն ու պարտականութիւնն է իշխանութիւնը ձեռք ձգել կարելի եղածին չափ շուտ, բռնի ուժով, և յարձակումի պատրաստ ըլլալ, չընկրկիլ ոչ մէկ վտանգի առջև և առիթներ ստեղծել կամ օգտագործել զանոնք:

Մենք՝ ընկերավարականներս, որ կը յամառինք մտածել թէ իշխանութիւնը ձեռք ձգելը, ինքն իր մէջ, ընկերային յեղափոխութիւն չէ, այլ ընդհակառակը այն չափով միայն յեղափոխութիւն կը ստեղծէ և յեղափոխութիւն կը դառնայ, որքան աշխատաւորութիւնը իշխանութեան զեկը ձեռքին մէջ առած՝ զայն կը գործածէ նոր սեփականատիրութեան եղանակ մը հաստատելու գործին, կ'եզրակացնենք որ՝ յեղափոխական ճշմարիտ պատրաստութիւնը կը կայանայ ընկերային ուժ-ժիմի փոփոխութեան պատրաստութեան մէջ, քան թէ ուրիշ ձևով պետական հարուած ստեղծելուն: Որով կը զգուշացնենք դործաւոր դասակարգը անզգոյշ և կանխահաս փորձերէ: Չենք մտածել որ անոր անհամբերութիւնը յուսահատութեան վերածել, կ'ըսենք իրեն.—«Լաւ հաշուէ թէ դուն ի վիճակի՞ ևս իշխանութեան տէր դառնալու, հաշուէ մանաւանդ որ պիտի կրնա՞ս իշխանութիւնը գործածել քու իսկական առաքելութիւնդ իրագործելու, ինչ որ կը կայանայ ոչ թէ հին աշխարհի վրայ տիրելուն մէջ, այլ նոր աշխարհ մը ստեղծելուն մէջ: Զգուշացիր, որովհետև անժամանակ կերպով քաղաքական իշխանութիւնը ձեռք ձգելով, կը վտանդէս նոյնիսկ ընկերային յեղափոխութիւնը»:

Զգուշութիւն է այս, վախկոտութիւն:—Ոչ անշուշտ. պահպանութիւնն է ստիկա այն նուիրա-

կան աւանդին որ մեզ յանձնած է յեղափոխական հաւատքը և յոյսը :

Մենք չենք մտածեր յաւիտենականօրէն զգուշանալ փորձի ենթարկելէ այս հաւատքը, կամ անորոչ ժամանակով հեռացնել այս յոյսին իրականացումը : Ընկերավարութիւնը չպիտի սպասէ անչուշտ որ ընտրութեամբ մեծամասնութիւն չազի Երեսփոխանական Ժողովին մէջ, քաղաքական իշխանութիւնը ձեռք ձգելու համար : Իր նախատեսութիւններուն մէջ դուրս չի ձգեր աշխատատրութեան հրապարակ գալը, ինչպէս եղած է 1830ին, 1848ին և 1870ին : Ընկերային յեղափոխութիւն կատարելու համար, ան չպիտի սպասէ որ արդի ընկերութիւնը այնքան մօտենայ նորին, որ առանց ցնցումի կարելի ըլլայ մէկէն միւսը անցնիլ : Ընկերավարութիւնը լաւ գիտէ որ նմանօրինակ օր մը բնաւ չպիտի ներկայանայ, երկու աշխարհներու միջև միշտ խոր անջրպետ մը գոյութիւն պիտի ունենայ և մէկէն միւսը անցնելու գործին մէջ միշտ գոյութիւն պիտի ունենայ տեսակ մը արկածախնդրութիւն : Ան լաւ գիտէ թէ արդի Եւրոպայի մէջ աշխատատրական շարժման մը անյաջողութիւնը ի՞նչ յետադիմութիւն և ի՞նչ հակազդեցութիւն առաջ պիտի բերէ : Մանաւանդ լաւ կը ճանչնայ յաղթական բայց ամուլ շարժումներու վտանգը, որոնք յեղափոխութեան գաղափարն անգամ կը վարկաբեկեն :

Այս իմաստով է որ ոուսական պոլշեիզմը

յեղափոխական դատին ամէնէն գէշ ծառայութիւնը մատուցած է, որովհետեւ իր ամենակարողութենէն և միեւնոյն ատեն իր անկարողութենէն հիմնական փաստեր տուած է հակառակորդներուն, առհասարակ ունէ ընկերային յեղափոխութեան հնարաւորութեան մասին:

Ըստ մեզի, յեղափոխութիւնը կ'ենթադրէ թէ՛ միաքերու և թէ՛ իրերու և գէպքերու պատրաստութիւն: Երբեք չպիտի կրնանք սեփականութեան նոր ոէժիմ մը հաստատել առանց բարոյական և մտաւորական քարոզութեան, որ պիտի համոզէ թէ՛ գալիք նոր ոէժիմը կը համապատասխանէ արդարութեան, և կրնայ կարգ ու կանոնաւորութիւն ստեղծել: Կամ չպիտի կրնանք նոր ոէժիմի պահպանութիւնը ապահովել, առանց լաւ կազմակերպութեան մը և առանց ամբարելու այդ ոէժիմին տանող բոլոր հնարաւորութիւնները, առանց մեր թիւը շատցնելու և առանց զանոնք լաւ հիմերու վրայ կազմակերպելու, առանց ներկայ դրամատիրական կարգերու մէջ գործող գործաւորական հիմնարկութիւնները զօրացնելու և բազմացնելու, որովհետեւ ապագայ ընկերութիւնը անոնց վրայ պիտի հիմնուի: Օրինակ մը տալու համար, ըսեմ որ արտադրութեան և աշխատանքի ապագայ ոէժիմը՝ գոնէ իր սկիզբի շրջանին, սէնտիքաները պիտի ունենայ իրրեւ հիմ: Մատակարարութեան և բաշխումի աշխատանքը պիտի հիմնուի համագործակցականներու վրայ:

Արդ, եթէ այս հիմերը բաւական զարգացած և հաստատուն չեն, հրամանագրերով կարելի է ընկերային փոփոխութիւն հռչակել, բայց իրականին մէջ կարելի չէ այդ փոփոխութիւնը դործադրել: Աշխատաւորութիւնը, թէև իշխանութեան տէր, երկար շրջան մը պիտի մնայ քառսի մէջ. պէտք պիտի ըլլայ՝ երկար տարիներ բռնապետութեան սիստէմ մը պահել, որովհետև անխուսափելի է տիքտատուրայի հաստատութիւնը, երբ իշխանութիւն մը ձեռք կը ձգուի կանխահասօրէն, առանց դէպքերու պատրաստութեան:— Իսկ այս կը նշանակէ արդէն յեղափոխութեան ձախողութիւնը: Բռնապետութիւնը և ճնշումը պահելով հանդերձ, պէտք պիտի ըլլայ աստիճանական ղեջումներով հասնիլ գրամատիրական այն կարգերուն, որոնց քանդումին համար յեղափոխութիւն կատարուած էր: Պոլշեից մը լաւ դիտէ այս պատմութիւնը կը կարծեմ. մենք ալ գիտենք և ասոր համար է որ չենք ուղեր վերսկսիլ:

ՊՈԼՇԵՒԻՉՄԻ ՍԽԱԼՆԵՐՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Ինչպէ՞ս պոլշեիկները, ընկերվարութեան մտածողութեան մէջ մեծցած ու ապրած այս մարդիկը, անգիտացած են յեղափոխութեան նախապատրաստական աշխատանքի ընկերային հանգա-

մանքը: Սխալը այնքան տարօրինակ է որ, դժուար կ'երևան պատճառները: Սակայն պէտք է փնտռել զանոնք:

Ըսի արդէն որ պոլլեիկներու մտքին մէջ շփոթութիւն մը կայ քաղաքական յեղափոխութեան — սրուն յաջողութեան համար կը բաւէ բռնի ուժով իշխանութիւն ձեռք ձգել, — և ընկերային յեղափոխութեան միջև: ԺԹ. դարու Ֆրանսան, մասնաւորաբար Փարիզն է որ յեղափոխութեան նախընթացն ու օրինակը տուած է: Այս առասպելական յիշատակները ազդած են պոլլեիկներու մտքին և մանաւանդ Երևակայութեան վրայ: Անոնցմէ վերկած է այն իրողութիւնը որ, Փարիզի ժողովուրդին յաղթական ըմբոստութիւնները իբրև նշանակէտ և իբրև արդիւնք ունէին միայն քաղաքական փոփոխութիւններ: Միայն Համայնքի շարժումն էր որ տարբեր հանգամանք մը կը ներկայացնէր, որովհետև ան ղեկավարուած էր ընկերավարականներէ և ընկերավարական ուղղութիւն մը ունէր: Բայց ճիշտ անոր համար որ նախնական պատրաստութիւն կատարուած չէր, ան չյաջողեցաւ ո՛չ ընկերային փոփոխութիւն ստեղծելու և ոչ ալ նոյնիսկ իշխանութիւնը պահպանելու. ընդհակառակը իբրև հետևանք ունեցաւ յետադիմութիւն և զսպումներ: Այս դասը պէտք էր մտքի մէջ լաւ պահել:

Պոլլեիկներու սխալը և մտքի շփոթութիւնը բացատրելու համար, ամէն բանէ առաջ

կը կարծեմ որ պէտք է պատկերացնել իրենց պետերու և տեսաբաններու իսկական կեանքը : Անոնք, գրեթէ բոլորը, աքսորի մէջ ապրած են, խղած իրենց յարաբերութիւնը այն միջավայրին հետ զոր կ'ուզէին կերպարանափոխել, զազտնի և կեղբոնացած աշխատանքով մը կընունւած, յաջողութեան համար իրենց յոյսը կընային դնել միայն իրենց յանդիմութեան վրայ : Այս պայմաններուն մէջ, անոնք զիւրութեամբ պէտք է պատկերացուցած ըլլան յեղափոխութիւնը իրրե տեսակ մը մենամարտ՝ իրենց և ցարական բռնապետութեան միջև, և թէ այս վերջինին տապալումով, զբամա տիրական կարգերն ալ իրենց կարգին պիտի փլուզումի ենթարկուէին մէկ հարուածով և պիտի մնար լերկ, ազատ և կոյս հող մը՝ նոր ընկերութիւնը կառուցանելու համար : Իրենց այս տպաւորութիւնները ընդհանրացնելով, անոնք հետեւեալ տեսական սկզբունքները դրած են. — Իշխանութիւնը ձեռք ձգել՝ իրենց ուժն ու կամքը ծայրագոյն չափով պրկած կարգ մը անձերու միջոցով . Իշխանութիւնը ձեռք ձգել՝ քանդելու համար տիրող ընկերային ուժի մը և քաղաքական հիմնարկութիւնները . Իշխանութիւնը ձեռք ձգելը իր մէջ կը բովանդակէ ամբողջովին ընկերային յեղափոխութիւնը :

Անոնք չէին կրնար անգիտանալ անշուշտ որ, ազգի մը ընկերային և տնտեսական կերպարանափոխութիւնը դանդաղ և դժուարին աշխատանքի

մը արդիւնքը միայն կրնայ ըլլալ: Մինչդեռ մենք, ընկերակարահաններս, կը հաւատանք որ այս աշխատանքը պէտք է պատրաստուի իշխանութիւնը ձեռք ձգելէ առաջ, թէ աշխատաւորութիւնը այն տունն միայն պիտի ձեռնարկէ իշխանութիւնը ձեռք ձգելու՝ երբ այդ նախապատրաստական աշխատանքը բաւական յառաջացած և հաստատուն է, յեղափոխութեան յաջողութեան լուրջ հաւատիքներ ներկայացնելու չափ: Պոլշեիկները կը մտածեն, իրենց երկրին մէջ իսկ կատարած փորձերով որ, սպասելը անօգուտ է և թէ իշխանութիւնը ձեռք ձգելէ առաջ ոչ մէկ աշխատանք հնարաւոր է, և թէ՛ նոր ընկերութիւնը հաստատելու և թէ՛ յեղափոխական նախապատրաստական աշխատանքներն իսկ կատարելու անհրաժեշտ պայմանը՝ տիրող կարգերու փլուզումը և աշխատաւորութեան տիրատուրայի հաստատումն է:

Յարական Ռուսիոյ հանդէպ անոնք թերեւս իրաւունք ունէին. թերեւս անհրաժեշտ էր ունէ ճիշդ փորձելէ առաջ աւատական կարգերու բռնութեան ջնջումը: Չեմ ուզեր այս խնդիրը վէճի նիւթ դարձնել, միայն ցոյց կուտամ որ Ռուսիոյ պատմական մասնաւոր պայմանները և ռուս կարգ մը տարադիրներու հոգեբանական պայմանները եղած Ֆն ծագումն ու հիմը պոլշեիկներու այս տեսարանութեան:

Բայց Եւրոպայի մնացեալ մասերուն, մաս-

նաւորաբար Արեւտեան Եւրոպայի մէջ, քաղաքա-
կան յեղափոխութիւնները լրացուցած են արդէն
իրենց իսկական գործը: Ժառանգական և աւա-
տական դրութիւնները արդէն վերցած են և աշ-
խատաւորութիւնը միջոցներ ունի գործելու այդ
երկիրներուն մէջ, և իր գործունէութիւնը սահ-
մանափակուած է միայն իր կամքով: Ան պէտք
չունի իշխանութիւնը ձեռք ձգելու օրուան
սպասելու, իր յեղափոխութիւնը պատրաստելու
համար: Իսկ երբ իշխանութիւնը ձեռք ձգէ,
չի կրնար միայն դէպքերու արտաքին երևոյթը
փրկել, ինչպէս Ռուսիոյ մէջ, այլ պարտաւոր-
ուած է ընկերային յեղափոխութիւնը գործադրել:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ՍԽԱԼԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Այս հակաճառութիւնը թերևս շատերուն
մտքի խաղ մը միայն թուի, բայց կը սխալին:
Տեսութիւնը միշտ կ'ազդէ գործունէութեան
վրայ: Երկու հոսանքներու տեսական տարբերու-
թիւններուն վրայ այսքան չպիտի երկարէի, եթէ
համոզուած չըլլայի որ այս տարբերութիւնն է
պատճառը ամենօրեայ պայքարներուն և գործնա-
կան աշխատանքներու մէջ երևան եկած վէճերուն:

Այն գաղափարը թէ՛ իշխանութիւնը ձեռք ձգելը
իր մէջ լիովին կը բովանդակէ յեղափոխութիւնը,

պուլշեիկները համոզած է որ իշխանութեան տէր դառնալը կարելի է միայն ու միայն ըմբոստութեամբ և քաղաքային պատերազմով: Այն գաղափարը թէ իշխանութեան տէր դառնալը բաւարար պայման է ընկերային յեղափոխութեան, պուլշեիկները մղած է անորոշ ժամանակով երկարաձգել բռնութիւնն ու տիքտատութիւնը: Այն գաղափարը թէ յեղափոխական ճշմարիտ պատրաստութիւնը կը կայանայ միշտ գինուած մնալուն մէջ, որպէսզի ըմբոստութեամբ կարելի ըլլայ տէր դառնալ իշխանութեան, պուլշեիկները մղած է իրենց կուսակցութեան կազմակերպութիւնն ու քարոզութիւնը ձեւաւորելու դաւադիր և գաղտնի կազմակերպութիւններու առասպելական կազմապարին վրայ:

Թէ՛ մեզի և թէ՛ պուլշեիկներուն համար, կուսակցութեան կազմակերպական սիստէմը կը համապատասխանէ յեղափոխութեան գաղափարի ըմբռնումին: Ընկերավարական կուսակցութիւնը ուրեմն իր դռները լայնօրէն և ազատօրէն բանալով, կը ջանայ նոյնանալ ամբողջ աշխատաւոր դասակարգին, և յետոյ ամբողջ մարդկութեան հետ, երբ իր տիրապետութենէն ետք անհետանան դասակարգերը: Համայնավար կուսակցութիւնը կ'աշխատի ո՛չ թէ ընդգրկել ամբողջ զործաւորութիւնը, զոր կ'արհամարհէ, այլ գտել անոր մէջէն պայքարի խումբ մը, միշտ զօրաշարժի են-

թարկուած, ըմբոստութեան համար պատրաստուած արհեստով բանակ մը:

Ընկերվարական կուսակցութիւնը չընդունիր հեղինակութեան և նուիրապետութեան որևէ սկզբունք. իր գործունէութիւնը կ'առաջնորդուի իր անդամներու հրապարակով կատարած վիճաբանութեանց արդիւնքը եղող որոշումներով: Իր բոլոր անդամներուն կը պարտադրէ այդ որոշումները. բայց կուսակցութենէն ներս կ'ընդունի մտածումի, քննադատութեան ազատութիւնը: Համայնավար «միլիտ»ը զինուորական կարգապահութեան ենթարկուած է. որոշումը վերէն կուզայ և աստիճանաբար կ'իջնէ վար. արդիւրուած է մտածումի ունէ ազատութիւն, որովհետև այդ ազատութիւնը պիտի վնասէր կռուող խումբերու միատարրութեան: Իոլոր անդամները կրաւորական հնազանդութեան դատապարտուած են: Ու այս բոլորը կը դառնան բնական ու նոյնիսկ անհրաժեշտ՝ երբ նպատակը կ'ընդունուի: Երբեմն համայնավարները կը յայտարարեն թէ՛ պիտի թուլցնեն կեղբոնացման կապերը. բայց չեն ըներ, որովհետև չեն կրնար ընել, առանց հրաժարելու իրենց սկզբունքէն: Անոնք զինուորական ասեանի կը յանձնեն, ինչպէս առաջին օրը, իրենց շարքերէն ներս եղած որևէ «մասնակի գործունէութիւն»:

Ընկերվարական կուսակցութիւնը, որուն նպա-

տակն է ամբողջ աշխատաւորութիւնը ընդգրկել, կը ձգտի աշխատաւորական միութեան:

Համայնավարները միշտ գործաւորներու մէջ բաժանում կը ստեղծեն, ոչ միայն անոր համար որ իրենց խումբերը գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւններէն առաջ եկած են, այլ որովհետեւ անոնք փոքրամասնութեան չեն հանդուրժեր:

Ընկերավարական կուսակցութիւնը հրապարակով կը գործէ. իր բոլոր ծրագիրները և բաղձանքները արևի պէս պայծառ են: Համայնավարութիւնը՝ բոմանթիք դաւադրութեան մը մշուշին տակ կը ծածկէ ոչ թէ իր վարդապետութիւնը, այլ իր նկատումները և խումբերը: Իր քարոզութիւնը քանի մը պետերու գաղտնի ծրագրին ենթակայ է: Ընկերավար կուսակցութիւնը կը դատարարակէ իր անդամները ըստ այն յեղափոխական առաքելութեան, զոր աշխատաւորութիւնը պէտք է ունենայ. ան կ'աշխատի աշխատաւորութեան գիտակցութեան առջև բարձրացնել իր դերը. պատշաճեցնել գինքը այն աշխատանքին, զոր պատմութեան մէջ չտեսնուած ընկերային յեղափոխութիւնը կը պարտադրէ. կը ջանայ իր անդամներէն իւրաքանչիւրը արդի ընկերութեան մէջ դարձնել ապագայ ընկերութեան կենդանի բջիջը: Համայնավարութիւնը իր մարդոց մօտ կ'աշխատի յանդգնութեան և յարձակումի ոգին վառ պահել, իրրե թէ միշտ յարձակումի նախօրեակին գտնուէր: Իր քարոզութիւնը չի դատարարակեր, չի բարձրացներ, այլ

կը խանդավառէ, կը գրգռէ և կը գերազրգռէ: Ան
կը ջանայ գինովութեան և մոլեռանդութեան պէս
բռնութեան, կասկածի և քէնի գղացումներ ար-
թնցնել, գղացումներ՝ որոնք ուղղուած չեն միայն
դասակարգի թշնամիներուն դէմ, այլ մասնաւո-
րաբար կարծես ընկերվարութեան դէմ:

Ահաւասիկ թէ ինչպէս յեղափոխական գաղա-
փարի իրենց ըմբռնումէն կը հեռանին համայնա-
վարներու կազմակերպական և քարոզութեան սիս-
տեմը:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՍՈՍԼԻՆ

ՈՒՐԻՇ ՀԵՏԵԻԱՆՔՆԵՐԸ

Քաղաքական կուսակցութիւններու կեանքը,
ինչպէս համայնավարներու նոյնպէս մերինը, կ'ը-
րևայ ամենօրեայ դէպքերու ընթացքին, վարդապե-
տութենէն գործի փոխուելու ատեն: Դէպքերը ամ-
էն օր անոնց կը պարտադրեն որոշում մը, դիրք
մը: Իրենց այդ որոշումներուն և ընթացքին ամ-
բողջութիւնն է որ հանրային կարծիքին առջև կը
մարմնաւորէ իր կուսակցութիւնը: Արդի ժամա-
նակներու դժուարութիւններուն և հարցերուն առ-
ջև, ի՞նչ է պոլշեիկներու գործնական վերաբե-
րումը: Այդ դիրքը միշտ առաջնորդուած է այն

երկու սկզբունքներէն որ յիշեցի քանի մը անգամ-
-քաղաքական իշխանութեան բունի տիրացումը յե-
ղափոխութեան միակ նպատակն է. երկրորդ՝ իշ-
խանութեան տէր դառնալէ առաջ՝ ներկայ ընկե-
րութեան մէջ աշխատաւորութեան նպաստաւոր
ոչ մէկ փոփոխութիւն կարելի է: Այս սկզբունք-
ներու հիման վրայ, համայնավարները ոչ թէ
անտարբեր են, այլ թշնամի դրամատիրական կար-
գերու մէջ, ամէն տեսակ բարենորոգումներու:

Մեզի համար, յեղափոխութեան և բարենոր-
ոգումներու երևութական հակասութեան խնդի-
րը շատոնց լուծուած է: Մեզի համար, բարենորո-
գումները յեղափոխական նախապատրաստու-
թեան աշխատանքներ են: Արդարեւ անոնք կ'արա-
գացնեն ներկայ ընկերութեան բարեշրջումը մին-
չև այն օրը երբ յեղափոխութեան գործը տեղի
պիտի ունենայ. անոնք ոչ միայն աշխատաւորու-
թեան պայմանները և կենցաղը կը բարելաւեն, այլ
նաև իր կազմակերպական ոյժը, իր խումբերուն
տարածման և զարգացման կարողութիւնը, մէկ
խօսքով, իր յեղափոխական ընդունակութիւնը կը
բարձրացնեն. անոնք «մերձեցման հանգրուան-
ներ» են ընկերային փոփոխութեան:

Ընդհակառակը, երբ պոլշեիկներուն պէս
ամբողջ յեղափոխութեան նիւթը իշխանութեան
տիրացումը հասկցուի, երբ յայտարարուի թէ ա-
ռանց իշխանութեան ոչ մէկ յեղափոխական պատ-
րաստութիւն հնարաւոր է, այն ատեն, արդա-

րև, արդի ընկերութեան մէջ բարեկարգիչ որևէ ճիգ անխուսափելիօրէն կը գառնայ յուսահատեցուցիչ և նոյնիսկ ամէնէն վտանգաւոր խարերայութիւնը: Որովհետև շատ պարզ է որ ոչ մէկ բարեկարգութիւն մէկ ժամ իսկ չի կրնար փութացնել իշխանութեան բռնի տիրացման վայրկեանը: Նոյնիսկ, թերևս աւելի լաւ է իր հետ ունենալ թշուառութեան և ըմբոստութեան մէջ եզոզ աշխատաւորութիւն մը, անոր հետ միասին իշխանութիւնը ձեռք ձգելու համար: Թերևս արդի ընկերութեան կարգ մը բարեփոխութիւններուն ստեղծած բարեկեցութիւնը աննպաստ է այն յուսահատ և մեծ շարժումներուն համար, որոնց վրայ յոյս դրած է պոլշեիզմը:

Ահաւասիկ վարդապետութեան ամէնէն ծանրը հետևանքները, որոնք ամէն օր կը յայտնուին քարոզութեան, ճառերու, թերթի յօդուածներու և բուէներու ձևին տակ: Ուէ բարեկարգութիւն ընկերավարութիւնը եռանդով կը պաշտպանէ, որովհետև կը բարելաւէ գործաւորին պայմանները և կը պատրաստէ ներկայ ոէժիմը՝ ընդունելու ընկերային փոփոխութիւնը: Քաղքենի ժողովրդավար կարգ մը կուսակցութիւններ կրնան մեզի պէս նպաստաւոր դիրք ունենալ այս խնդրին հանդէպ, որովհետև բարեկարգութիւնը իրենց արդարութեան ըմբռնումին կը համապատասխանէ: Պոլշեիզմը սակայն, սկեպտիկ, անտարբեր և նոյնիսկ թշնամի է: Վարդապետական տարբերութիւնները

կ'արգիլեն գործակցութեան կարելիութիւնները:

Նոյնն է նաև ներկայ ընկերութեան մէջ տեսնուած տազնապներուն հանդէպ: Դրամատիրութիւնը, որ շարունակ կը փոխուի, այսօր երկու կարգի փոփոխութիւններու ենթակայ է, որոնք զինքը տակնուվրայ կ'ընեն և իր ուղղութիւնը կորսնցնել կուտան. — ազգերու միջև նախապատերազմեան տնտեսական յարաբերութիւններու փոփոխութիւնը և ճարտարունասի արտադրութեան ձևերու փոփոխութիւնը: Մեր և պոլշեիկներու վարդապետական տարբերութիւնները կը ճշդեն նաև այս կարգի խնդիրներուն հանդէպ մեր գործնական ընդդիմութիւնը և մեր ու անոնց զիրքերուն տարբերութիւնը:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԴԻՐԲԸ

ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՊ

Դրամատիրական ընկերութեան տազնապներուն հանդէպ — տնտեսական, ելմտական, դրամական — համայնավարութեան և ընկերվարութեան տարբեր զիրքերը հետևանք են յեղափոխութեան մասին իրենց ունեցած ըմբռնումներու տարբերութեան:

Ընկերվարութիւնը գիտէ և կը յանձնարարէ

որ այս տազնապները, կապուած ըլլալով ուէժիմի արտազրութեան ու բաշխումի սխտեմին, ոչ մէկ բաւարար լուծում չեն կրնար գտնել: Այսուհանդերձ ան կ'առաջարկէ ժամանակաւոր և մասնակի դարձաններ, իր մտածումէն ներշնչուած և դէպի իր լուծման եղանակը առաջնորդող: Այս ընթացքով ան կը գիտակցի թէ յեղափոխութիւն կը պատրաստէ: Նախ նիւթականօրէն ներկայ քառսին մէջ ընկերվարական կարգերու տեղ պատրաստելով. յետոյ, քաղաքականօրէն և բարոյականօրէն ապացուցանելով որ՝ ընկերվարութիւնը կարգն իսկ է և թէ ընկերվարական ուղղութեան մէջ միայն պէտք է փնտռել ամէնէն վստահելի դարձանի ձևերը:

Մենք իրաւունք ունինք և տրամաբանական ենք մենք մեզի հետ, եթէ յեղափոխութիւնը շրջափոխի նոր կարգերու հաստատութեան հետ:

Բայց եթէ յեղափոխութիւնը ամէն բանէ առաջ իշխանութիւնը բռնի ձեռք անցընելուն մէջ կը կայանայ, համայնավարները իրաւունք ունին, անոնք տրամաբանական կ'ըլլան իրենք իրենց հետ, եթէ աւելի սաստկացնեն տազնապը, փոխանակ մեղմելու: Որովհետև, որևէ ընկերային տազնապ կը զարգացնէ միտքերու ընդհանուր շփոթը, դասակարգերու մէջ նոր բաղխումներ և նոր բաժանումներ կը ստեղծէ, առաջ կը բերէ նոր հարստութիւններու դաշթակղութիւնը և նոր թշուառութիւններու ըմբոստութիւնը, և այսպէսով նպաստաւոր

պայմաններ կը ստեղծէ ոչ թէ ընկերային փոփոխու-
թիւններու, այլ ապստամբութեամբ իշխանութիւն
ձեռք ձգելու: Համայնավարներու գործելու եղա-
նակը պիտի ըլլայ ուրեմն անհրաժեշտօրէն փշել
կրակը, հրահրել, աշխատաւորական զանգուածը
յեղափոխական բարեխառնութեան բերելու հա-
մար:

Օրինակ մը կրնայ պարզել մտածումս.—

Նկատի առնենք մեր և համայնավարներու
գիրքը Ֆրանսայի դրամական տաղնապի խնդրին
մէջ: Մենք առաջարկեցինք դրամադուրի վրայ
տուրք, որ մեր կարծիքով աստիճանաբար պիտի
փրկէր կացութիւնը: Մենք գիտակցութիւն ունէինք
խորասպէս հաւատարիմ մնացած ըլլալու յեղափո-
խական գաղափարին: Մենք կը հաւատայինք ծա-
ռայել յեղափոխութեան և պատրաստել զայն, ցոյց
տալով որ ընկերավարական վարդապետութիւնն ու
կարգապահութիւնը, կրնային ներշնչել արդի խն-
դիրներուն հանդէպ ամէնէն օգտակար և արդար
լուծման եղանակները, վարժեցնելով հասարակու-
թիւնը կարգ մը գործերու և բառերու յանդիմու-
թեան, և սորվեցնելով անոր հաւաքական շահը գե-
րադասել՝ մասնաւոր շահերու գումարէն: Մէկ
կողմէ մենք կը խորհէինք որ դրամի անկումը գոր-
ծաւոր և միջին դասակարգը պիտի մատնէր թշուա-
ռութեան, առանց տկարացնելու մեծ դրամատէր-
ները, ինչպէս ցոյց տուած է Գերմանիոյ օրինակը,
և միւս կողմէ կ'ընդունինք որ այս թշուառութենէն

ու քառսէն կարելի պիտի ըլլար պետական հարւած մը առաջ բերել, բայց կը հաւատայինք որ երբե՛ք ընկերային փոփոխութիւն կարելի չպիտի ըլլար կատարել:

Ահաւասիկ մեր ընթացքը, ներշնչուած մեր յեղափոխական ըմբռնումէն: Կրնայի հատուցումներու խնդիրն ալ յիշել: Ի՞նչ ըրին համայնավարները, ի հարկէ մեզ ամբաստանեցին իրր քաղքենիութեան ծառայողներ և փրկիչներ: Ասկէ անդին ոչ մէկ բան ըրին: Անոնք սպասեցին, դրդուելով լաւագոյն ձևով աշխատաւորութեան թըշւառութիւնն ու համբերութիւնը և փորձեցին ըմբոստութիւն պատրաստել, դրամի անկման, գիներու բարձրացման և անդործութեան տագնապին հետեանքով: Այս ըմբոստութիւնը բարերար կրնայ ըլլալ, եթէ կարենայ առաջնորդել աշխատաւորութիւնը իր պետութեան հաստատման կամ աւելի ուժեղ կազմակերպման մը իր շարքերուն, իսկական պայքարի համար: Բայց այդ ըմբոստութիւնը կը դառնայ ամուլ և նոյնիսկ մնասակար, եթէ սպառի յարձակման ժամու սպասման միջ, յարձակում՝ որուն նոյնիսկ անորոշ յաղթութենէն յետոյ աշխատաւորութեան պիտի պարզուէր խաբկանք կամ յեղափոխութեան խաբէութիւնը:

Նոյն պատճառներուն իրրև հետեանք, երկու կուսակցութեանց միջև նոյն գիրքի տարբերութիւնը կայ ազգերու միջև եղած տագնապներուն, պատերազմի և խաղաղութեան հարցերուն հան-

դէպ : Եթէ յեղափոխութիւնը ընկերային փոփոխութիւն կը նշանակէ , պատերազմը իր ամէնէն վրտանդաւոր թշնամին է , որովհետեւ տակնուվրայ կընէ անտեսական յարաբերութիւնները , հարստութիւնները կը փճացնէ , աշխատաւորութիւնը կ'ամբարոյացնէ և կը բաժնէ , քաղքենիութեան նիւթական և բարոյական ուժը կը բազմապատկէ , վերջապէս ամէն տեսակէտով ներկայ ընկերութեան յետադիմութիւնը կը պատրաստէ : Բայց եթէ յեղափոխութիւնը՝ ըմբոստութիւն կը նշանակէ , այն ատեն պատերազմը իր զինակիցն է , որովհետեւ կը շատցնէ ըմբոստութեան առիթները : Համայնավարութիւնը կը ձգտի յեղափոխական օրը պատրաստել ընդհանուր տաղնապի և համայնատարած շրջութութեան մէջ :

Արդ , պատերազմը կը պատրաստէ այդ մթնոլորտը : Քաղաքացիական պատերազմը՝ որուն վրայ յոյս կը դնէ համայնավարութիւնը , կընայ ծնիլ ազգերու թէ՛ յաղթանակէն թէ՛ պարտութենէն :

Ասկէ կը հետևի որ ընկերվարութիւնը կ'աշխատի ամէն տեղ խաղաղութեան համար , նոյնիսկ դրամատիրական կարգերու մէջ կատարուած խաղաղութեան ճիգերուն ուժ կուտայ , մինչդեռ համայնավարութիւնը ամէն կողմ պատերազմ կը հրահրէ : Չարմանալի արտառոցութեամբ մը , ան թէ՛ կ'աշխատի Եւրոպայի աշխատաւորութեան մէջ ազգային պաշտպանութեան դադափարը քանդել , և թէ՛ միւս կողմէ ժողովուրդներու , ցեղերու և կը-

րօնքներու մէջ պատերազմի առիթները շատցնել, շահագործելով ազգայնականութիւնը և մոլեռանդութիւնը: Ազգային պաշտպանութեան դէմ իր ըրած քարոզութիւնը կը նպաստէ ներքին տաղանակներուն, մինչդեռ ազգայնական քարոզութիւնը արտաքին կռիւներու պատճառներ կը ստեղծէ: Այս քարոզութիւնը երկու ճակատներու վրայ ալ իր դէմը կը գտնէ ընկերավարութիւնը, որ կ'ընդունի անարդար կերպով յարձակման ենթարկուած ազգերու ինքնապաշտպանութեան իրաւունքը և միւս կողմէ կը ջանայ Եւրոպայի և աշխարհի միւս մասերուն մէջ պատերազմի սպառնալիքները և պատճառները վերցնել մէջտեղէն:

Հաստատենք որ այս դեանին վրայ ալ, համայնավարութիւնը կը միանայ քաղաքական յեղափոխութիւններու պատմական աւանդութեան: 1792 ժերոնտէններուն պէս՝ որոնց դէմ էր Ռուսաստանը, կամ 1830ի հանրապետականներուն պէս, ան կը հաւատայ, պատերազմի յեղափոխական առաքինութեան: Ան կը հաւատայ զէնքի ոյժին, ոչ միայն բռնապետութիւնները փշրելու և ճնշուած ազգերը ազատագրելու համար, այլ աղատելու աշխատաւորութիւնը զբամազլի շահագործումէն: Յիշենք թէ ինչպէս Ժոռէս իրաւունք կուտար Ռուսաստանի Պրիստոյի հետ իր ճակատագրական բանալէճին մէջ. կամ թէ ինչպէս 1914ի պատերազմը եկաւ ամենամեծ հերքումը տալու անոնց՝ որոնք կը

Հաւատային տակաւին Պրիսոյի, Էսկար Քինէի և Վիքթոր Հիւկոյի «մեծ խարկանք»ին :

ՈՒԺԻՆ ՎԱՐԱԿՈՒՄԸ

Ընկերվարութեան արմատէն ծագում առնելով՝ պոլշեիզմը աստիճանաբար հեռացած է անկէ : Ես ցոյց տուի թէ ի՞նչ է երկուքին տարբերութիւնը և ո՞ւրիկէ առաջ եկած է : Պատճառները աշխատեցայ բացատրել և յետոյ ջանացի հետևութիւններ հանել :

Յոյց տուի թէ ինչպէս զուտ վարդապետական տարակարծութիւնները, յեղափոխութեան ըմբռման և իշխանութեան բռնի տիրացման արժէքին մասին, երևան կը բերեն ամենօրեայ գործերու տարբերութիւնները և կը ճշդեն կուսակցութիւններու դրեթէ անհաշտելի տեսակէտները :

Պարզեցի որ մեր տնտեսական տարակարծութիւններու իբրև անհրաժեշտ հետևութիւն, մենք պոլշեիկներու հետ համաձայն չենք, օր. կուսակցութիւններու կազմակերպական հարցին, բանորոգութիւններու (ուէֆորմ) արդիւնաւորութեան դրամատիրական կարգերու քաղաքական և ընկերային տազնապներուն և պատերազմի ու խաղաղութեան խնդիրներուն մէջ :

Եզրակացնելու համար կ'ուզեմ ակեցնել - թէ և

Ծանր ըլլայ գիտողութիւնը, — որ այս տարակարծութիւնները՝ միայն մեր և անոնց միջև գործակցութեան մը հնարաւորութիւնները չէ միայն որ շատ դժուարին դարձուցած են, այլ ըստեղծած են երկու կուսակցութեանց միջև զգացական և բարոյական անհաշտելիութիւն մը:

Երբ իրարու քով բերեմ վերը յիշած բոլոր բառերս, կ'ունենամ, գինուորական նուիրապետութիւն և կարգապահութիւն, մշտնջենական զօրանալով հարուածող խումբի մը, քաղաքային, կրօնական և ցեղային ատելութիւններու բորբոքում, ներքին, արտաքին և գաղթային պատերազմ: Ամէն կողմ կոչ՝ բռնութեան և հաւատք՝ բռնի ուժի վրայ:

Ընկերվարութեան համար, բռնութիւն և ուժ ծայրայեղ և բացառիկ միջոցներ են, որոնցմէ պիտի զգուշանալ, և կամ անոնց գործածութիւնը պիտի սահմանափակել: Պոլշեիցմի համար, ճնշուած աշխատաւորութեան ազատագրման միակ միջոցներն են անոնք:

Արդ, ուժի գաղափարը սահմանափակում չի ճանչնար: Այն պահուն երբ այդ գաղափարը կուսակցութեան մը և կամ պետութեան մը քաղաքականութեան մէջ տեղ կը դրաւ, դանոնք կը կլանէ ամբողջութեամբ: Մանաւանդ, երբ իրր քաղքենի կամ աւելորդ արհամարհուն Իրաւունքի, Արդարութեան, Ազատութեան և Մարդկային Եղբայրութեան պէս գաղափարներ, որոնք կրնային խոչ-

ընդոտ կամ պատնէշ հանդիսանալ ուժի գործածու-
թեան չափագանցութիւններու դէմ:

Պատմութիւնը մեզի սորվեցուցած է ուժի
պաշտամունքին և անոր շոթալորէն գործածման
արդիւնքները: Շատ օրինակներ գիտենք ան-
կէ. ինչպէս գիտենք նաև անոր առածները: Մենք
սակայն երբեք չպիտի ընդունինք որ, ճնշատակը
կ'արդարացնէ միջոցները», թէ նպատակն է միակ
էականը: Մենք կը տառապինք, տեսնելով մար-
դիկ, որոնք ընկերութեան եղած են և կ'որդե-
գրեն նախօրէնի մը կամ Պիգմարքի մը տեսու-
թիւնները, ապա՝ բարոյական ամէն պարտակա-
նութենէ, բաւ է որ իրենց ուժն ու կամքը ձգտի նը-
պատակին:

Մենք կը տառապինք տեսնելով թէ ի՞նչպէս
մարդիկ կը յարձակին պիտիկ ազգի մը — ինչպի-
սին է Վրաստանը — ազատութեան վրայ և զայն կը
պահեն իրենց թաթին տակ: Մենք կը տառապինք
լսելով անոնցմէ՝ խարեբայութեան և խարդախու-
թեան արդարացումը: Մենք կը տառապինք, գիտ-
նալով աշխատաւորութեան մէջ անոնց արթնցու-
ցած զգացումները, — երկերեսութիւն, մատնութիւն
ատկութիւն, գրպարտութիւն: Մեր աչքին՝ աշ-
խատաւորութեան այս անկումը չի դարձաներ հա-
կառակորդէն շահուած անցողակի ունէ առաւելու-
թիւն կամ քարոզութեան ունէ պատշաճութիւն:

Մենք կը յիշենք Կէտի խօսքը. «Ինչպէ՞ս պիտի

կրնանք շինել նոր ընկերութիւնը, եթէ յաղթանակի օրը դուք փճացուցած ըլլաք արդէն մարդկային ատաղճը :

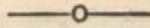
Ահաւասիկ ո՞ւր կ'առաջնորդէ ուժի, այսինքն յաջողութեան վրայ հիմնուած հաւատք մը, կամ ու՞ր կ'առաջնորդէ մարդոց, գործերու և միջոցներու բարոյականութեան հանդէպ սնուցուած անտարբերութիւնը :

Պոլշեիցմի պատմութեան մէջ կը տեսնենք մարդիկ, անձնապէս անքննադատելի, որոնք կը ներեն և թոյլ կուտան իրենց շուրջը ամենայնոքի վատութիւններ, որովհետև ըստ իրենց, դատին յաջողութիւնը կը պահանջէ այդ ներողամտութիւնը : Կը տեսնենք անձեր, իրենց անձնական կեանքին մէջ հաւանաբար բարի և զգայուն, որոնք ինքնապաշտպանութիւնը և վրէժը կը հասցընեն ամէնէն գարհուրելի անդթութիւններու և կը յամառին պահել այս անդթութիւնը, հակառակ արդարացուցիչ պատճառներու չգոյութեան, կամ, կը հալածեն անդէն և դինաթափ հակառակորդներ, մինչև խողխողում, այսպէս արատաւորելով աշխատողական մեծ յաղթանակներուն առաջինը, սարսափի և արիւնի արատներով :

Մեր հրապարակային ժողովներուն մէջ կըրնանք հաստատել աշխատաւորութեան և ընկերվարութեան հասցուցած վնասները : Բայց ոչ ոք կըրնայ շարիւղ այն յապաղումը գոր պոլշեիցմը պատ-

ճառած է աշխատաւորութեան վերջնական ազատագրութեան գործին :

Այլևս պոլշեիցմէն կախում չունի իր հասցուցած վնասին դարմանումը : Այդ վնասը այլևս անդարմանելի է : Իրմէ կախում ունի միայն աւելի ևս չխորացնել զայն : Իրմէ և միայն իրմէ կախում ունի, որպէսզի գործաւոր դասակարգը վերստանայ դէպի յաղթանակ իր զնացքին ուժն ու թափը : Իր սխալները ճանչնալու պայծառատեսութիւնը պիտի ունենա՞յ : Իր գործերէն է որ պիտի դատենք զինքը :

Գինը՝

Ֆրանսա 2 ֆր. 50 ս.

Արտասահման 20 սէնթ